

СОЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ, ПСИХОЛОГІЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Кушнерчук М.О.

аспірант,

Житомирський державний університет імені Івана Франка

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Питання фінансової грамотності різних верств населення стають дедалі актуальнішими в умовах невизначеного і мінливого соціально-економічного сьогодення. Їх популярність обумовлюється масовою нездатністю громадян вживати ефективних заходів, спрямованих на примноження та захист власного добробуту, без якого неможливий процес економічного зростання і в самій країні. Саме тому, різні освітні, соціальні та фінансові установи, за підтримки урядів багатьох країн розробляють і впроваджують все нові і нові програми фінансової грамотності та особистих фінансів серед населення. Аналіз світового досвіду в цій сфері переконливо свідчить, що єдиних стандартів щодо їх змісту нема, а спільним в усіх є розкриття механізмів функціонування фінансових стратегій, інститутів та конкретних фінансових інструментів. Крім того, практично всі програми підвищення фінансової грамотності в різних країнах світу характеризуються особистісною спрямованістю і, в першу чергу, приділяють увагу молоді, особливо студентам [1; 5; 6; 7]. Саме студенти – це вже економічно активне населення (або стане таким через 2-5 років), що найближчим часом буде найважливішим споживачем фінансових послуг, формуватиме економічне «обличчя» країни. Тому від рівня фінансової грамотності цього прошарку суспільства залежить майбутній добробут країни. Переважна більшість студентів зазвичай отримує більшу свободу в прийнятті особистих рішень, в тому числі і фінансових, ніж в більш ранньому (підлітковому або дитячому) віці. Також слід зазначити, що більшість молодих людей усього світу не схильні до заощаджень та планування фінансового майбутнього. Варто також мати на увазі той факт, що далеко не всі студенти мають власні кошти та можуть ними вільно розпоряджатися.

Водночас, дана категорія, на відміну від дітей, має сформовану думку щодо особистих фінансів і фінансової системи країни та є носієм певних фінансових диспозицій і стереотипів.

В соціально-психологічному плані молодь, зокрема студенти, є носіями прогресивної свідомості та цінностей найближчого майбутнього. Прагнення фінансової успішності, здатності самостійно утримувати себе, бути фінансово незалежним є одним з найважливіших прагнень у молодому віці. Як відомо, фінансова поведінка у великій мірі зумовлюється відповідними настановленнями, ідеями, спрямуваннями, атрибуціями щодо грошей, які містяться у свідомості молодої людини. Здатність адекватно поводитися з грошима залежить від особливостей фінансової свідомості особистості, фундамент якої закладається ще в роки дитинства. Важливу роль у формуванні фінансової свідомості відіграють сімейні цінності, що траншуються дітям не лише у вигляді батьківських настанов, а у вигляді цілого комплексу емоційних реакцій, приписів, заборон стосовно найбільш типових фінансових ситуацій, тобто батьківських сценаріїв. Способи міркувань та суджень щодо грошей, усталені в сім'ї, формують фінансову свідомість і, як результат, фінансову поведінку молодої людини [4].

Дослідження, що проводилися на базі Житомирського державного університету протягом 2004-2006 та 2013-2016 років і охоплювало студентів з різних куточків країни, свідчать про досить низький ступінь суб'єктивного фінансового благополуччя молоді, що базується на таких фінансових диспозиціях: гроші цінність, гроші небезпека, гроші надмірна складність, економія (часто безрезультатна) сформованих під впливом батьківської родини [4]. На нашу думку, саме в родині формуються перші фінансові уявлення людини, та модель поведінки з грошима, оскільки жоден соціальний інститут не навчає цьому. А оскільки покоління батьків, що виросло зовсім в іншому соціально-економічному суспільстві, не може передати своїм дітям (що виросли в новому, ринковому та інформаційному середовищі) ефективні моделі фінансового добробуту, то частою є неадаптивна фінансова поведінка молоді і масове незадоволення особистими фінансами.

В цілому ряді Європейських країн, програми і проекти щодо підвищення фінансової грамотності населення спрямовані на формування національної філософії «опори на власні сили», щоб кожен громадянин досяг фінансової незалежності і зберіг її в

старості. В свідомості ж більшості громадян України навпаки, є сформованою чітка диспозиція на залежність від когось: держави, організації, батьків... Таким чином, в нашому суспільстві, часто культивується життєвий сценарій завченої безпорадності, особливо в економічній сфері буття людини [2]. Просто знаннями про фінансові інструменти і інститути подібні стратегії соціально-психологічного буття людини подолати неможливо. Саме тому більшість програм фінансової грамотності дають лише незначний ефект, який через деякий час зводиться нанівець.

Що ж таке фінансова грамотність в соціально-психологічному аспекті, і чи потрібна вона молоді?

- це один з компонентів економічної культури особистості (В.Москаленко) [3];

- це механізм подолання бідності (Васютинський В.О., Мясенко В.В.) [2];

- це сукупність світоглядних позицій (установок), знань і навиків громадян щодо ефективного управління особистими фінансами та здатність компетентно застосовувати їх у процесі прийняття фінансових рішень (Кізіма Т.) [7].

Якщо розглядати фінансову грамотність людини як частину її економічної освіти, що визначає і фінансову культуру, і фінансову поведінку, то починати потрібно ще зі шкільної економічної освіти. Але на жаль така освіта широко не впроваджена в навчально-освітній процес, переважно впроваджується у вигляді поодиноких факультативів та додаткових занять, що не мають певної системи. Переважна більшість молодих людей по закінченню школи формує свої фінансові уявлення і поведінку під впливом батьківської родини. Так, на нашу думку, рівень знань щодо механізмів функціонування того чи іншого фінансового інструменту, безпосередньо не впливає на ефективність фінансової поведінки. Студенти фінансових та економічних факультетів, часто мають ще більші проблеми в сфері власного матеріального добробуту і особистих фінансів, ніж студенти інших спеціальностей, хоча й правильно відповідають на питання тесту з фінансової математики і фінансової обізнаності. На нашу думку, фінансовий успіх та економічна незалежність особистості обумовлюються, насамперед, психологічною готовністю бути матеріально забезпеченим, самостійно приймати конкретні адаптивні фінансові рішення та нести особисту відповідальність за них. Таким чином, в соціально-психологічному плані, головним структурним

компонентом фінансової грамотності особистості виступають не знання, а установки (диспозиції), що визначають спрямованість та мотивацію поведінки. Саме від позитивної установки переможця (в аспекті життєвого шляху), активної життєвої позиції та вміння приймати вчасні раціональні рішення (робити вибір, вміти ризикувати) і нести за них відповідальність, залежить фінансове благополуччя будь-якої людини. Якщо рівень суб'єктивного фінансового благополуччя високий, то тим ефективніше працюють програми фінансової грамотності.

Отже, процеси адаптації молоді в нових соціально-економічних умовах, значно обумовлюються їх економічною культурою, фінансовими диспозиціями та рівнем фінансової грамотності, здатністю реалізовувати ці знання як в особистісному, так і професійному контексті. Вміння реалізовувати в своїй економічній діяльності різні аспекти фінансової грамотності дає можливість не залежати від обставин і волі інших людей, дозволить молоді самостійно обирати найпривабливіші шляхи життя, створюючи таким чином основу для майбутнього економічного розвитку суспільства.

Список використаних джерел:

1. Furnham A. *The New Psychology of Money* / Adrian Furnham. – Routledge, 2014. – 338 p.
2. Васютинський В. О. Психологічний зміст міжпоколінних відмінностей відтворення культури бідності / В. О. Васютинський // Кризи життєвого простору особистості, сім'ї та соціальних інституцій : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (з міжнар. участю) 15–17 лютого 2013 р. – Полтава, 2013. – С. 22-26.
3. Економічна культура особистості: соціально-психологічний аспект : [монографія] / В. Москаленко, Ю. Шайгородський, О. Міщенко. – К. : Центр соціальних комунікацій, 2012. – 347 с.
4. Кушнерчук М. О. Батьківське сценарне програмування як чинник неадаптивної фінансової поведінки студентської молоді / М. О. Кушнерчук // Проблеми загальної та педагогічної психології : зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. – К., 2013. – Т. XV. – Ч. 1. – С. 150-158.
5. Хазратова Н. В. Психологія відносин особистості й держави: Монографія. – Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2004. – 276 с.
6. Ценности культуры и модели экономического поведения: Научная монография / Под ред. Н. М. Лебедевой, А. Н. Татарко. – М.: Издательство «Спутник +», 2011. – 389 с.
7. Фінансова грамотність населення в діалектиці сучасних освітніх тенденцій / С. І. Юрій, Т. О. Кізима // Фінанси України. – 2012. – № 2. – С. 16-25.